

ДЕЦА И МАЛОЛЕТНИЦИ КАО СУБЈЕКТИ У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ

Горица Секулић

Судија и председник Прекршајног апелационог суда

Леонида Поповић

Судија Прекршајног апелационог суда у пензији

Апстракт: Како из године у годину расте број малолетника који чине прекршаје, потребно је наћи механизам, односно начин како би тај број у наредном временском периоду био што мањи, што се може учинити кроз добро осмишљену сарадњу породице, околине, надлежних органа (систем социјане заштите, полиције, здравства, просвете и судова). Када су у питању малолетници, нарочита пажња мора се посветити друштвеним условима и узроцима који делују у адолесцентном периоду и који, уз дејство других негативних фактора могу довести до преступничког понашања. У реферату су обрађени појам „детета“ и „малолетника“, одговорност малолетника и поступак према малолетницима.

Кључне речи: прекршај, дете, малолетници, родитељи, одговорност, васпитне мере.

1. УВОД

Тема овог рада није изучавање малолетничке деликвенције, већ положај малолетника у поступку који третира прекршаје, као најблажи облик девијантног понашања, али ни мало безначајног јер се из тог милеа, ако се правовремено и на прави начин не реагује, регрутују будући деликвенти – учиниоци кривичних дела. Ради правилног вођења поступка, утврђивања виности малолетника као учиниоца прекршаја, одређивања адекватних мера за њихово преваспитавање и ресоцијализацију, битан је осврт на узроке и услове у којима долази до појаве девијантног понашања малолетника. Изучавање малолетничке деликвенције захтева изучавање како криминолошке тако и социолошке литературе, али је притом најважније подручје микросоциологије, са посебним освртом на услове и узроке који доводе до малолетничког преступништва.

Малолетници представљају посебно осетљиву друштвену категорију који, собзиром на степен психофизичке зрелости захтевају и посебну заштиту, положај и права.

“Вршење прекршаја од стране малолетника несумњиво изискује адекватну, добро осмишљену и правовремену реакцију од стране надлежних,

управо због тога да би се предупредило вршење тежих деликата у виду кривичних дела” (М. Шкулић 2013).

2. ПОЈАМ МАЛОЛЕТСТВА

По први пут се са дефиницијом детета у том смислу срећемо доношењем Конвенције о правима детета усвојене на Генералној скупштини УН, 20.номебра 1989. године где је дефинисано да је дете свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније. Дакле, на тај начин је остављена могућност националним законодавствима да самостално, детаљније уреде старосну границу детета. Наше законодавство, у смислу старосне границе, појам „дете“ различито, посредно или непосредно, дефинише у различитим правним областима и то у смислу регулисања положаја и заштите права и личности детета из сфере сваке правне области појединачно. Тако Устав Републике Србије не садржи одредбу којом прецизно дефинише који је старосни лимит за одређивање појма детета, али се из одредбе члана 37. Устава РС којом је прописано да се пунолетство стиче навршењем осамнаесте године живота, може посредно закључити да се децом сматрају лица која су млађа од осамнаест година, што даље оставља могућност законима, као актима ниже правне снаге, да у том старосном оквиру дефинишу шта ће се подразумевати под појмом „дете“ у областима које они регулишу. Слично је уређен појам детета и у Породичном закону одредбама члана 11. ст. 1. којим је прописано да се пунолетство стиче са навршеном осамнаестом годином живота, те се опет посредно може закључити да се сва лица млађа од осамнаест година сматрају децом, посебно имајући у виду да се у закону приликом уређивања права и обавеза у односу на психофизичку зрелост детета и његове способности, те у односу на родитеље, трећа лица и користи појам „дете“ у том старосном распону.

У праву се малолетство дефинише као узраст недовољан да сопственим радњама произведе одређене правне последице. Такође, малолетство је недовољно и за схватање значаја последице настале предузетом радњом као и за схватање везе између учињене радње и последице, јер малолетству недостаје развој свести, а за развој свести је битан узраст. То је доба старости физичког лица за које се у праву везују правне последице, које се у првом реду односе на пословну и деликтну способност, али и на друге правне ситуације. Зрелост се стиче постепено, током живота, са узрастом и развојем свести. То су битне чињенице које утичу на развој зрелости али не и једини. За развој зрелости су такође веома значајани окружење у коме личност живи, културна и економска развијеност средине, васпитање, условима под којима се личност развија, интелектуалне способности личности и тако даље. Сматра се да се потпуна зрелост стиче пунолетством, да је лице тек тог узраста потпуно способно за расуђивање и одлучивање. Стога се за пунолетство везује и деликтна одговорност. Међутим лица која нису постала пунолетна нису лишена сваке

одговорности за извршено дело, што значи да друштво и према њима примењује принудне мере, али то чини на другачији начин него према пунолетним учиниоцима противправног дела, како кривичног тако и прекршајног. Пунолетство се стиче са навршеним одређеним годинама живота. По Англосаксонском праву пунолетство се стиче са навршеном 21. годином живота, по Швајцарском са навршених 20. година, по Руском као и по нашем праву пунолетство се навршава са 18. година живота.

3. ПОДЕЛА МАЛОЛЕТНИКА НА КАТЕГОРИЈЕ

У нашем праву према овој категоризацији одређују се правне радње и послови које малолетници могу самостално да предузимају и за које им је потребна сагласност родитеља или старатеља. Према овој подели одређује се и деликтна одговорност малолетника.

У кривичном праву, у скоро свим законодавствима малолетна лица, лица испод 18 година живота имају посебан положај. Овакав положај малолетника у кривичном праву условљен је недовољним биопсихичким развојем због чега малолетници не располажу оним способностима за схватање и управљање својим поступцима којима располажу одрасла лица. Њихова кривична дела по правилу нису резултат зрелог размишљања и чврсте воље за извршењем дела. Због тога се њихова виност и урачунљивост манифестује у форми различито од урачунљивости и виности одраслих лица. Најчешће је малолетничка деликвенција резултат васпитне запуштености, недовољне бриге родитеља о понашању малолетника, дефектна породична или друштвена средина у којој се они развијају. Из тих разлога, према малолетним учиниоцима казњених дела, по првилу примењују се васпитне мере и мере безбедности, а само изузетно малолетнички затвор и то само према категорији старијих малолетника.

Прекршајна материја је у овом смислу прецизнија, па је тако Закон о прекршајима у члану 71.-73., одредио значење појмова „дете“, и „малолетник“, „млађи малолетник“ и „старији малолетник“. Према наведеним одредбама Закона о прекршајима дететом се сматра лице које није навршило четрнаест година, малолетником лице које је навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година: малолетник који у време извршења прекршаја није навршио шеснаест година је млађи малолетник, а малолетник који је навршио четрнаест година а није навршио осамнаест година је старији малолетник.

Ови појмови су регулисани на исти начин и Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица. Тако су одредбе члана 2. Закона о малолетницима посвећене - лицима до четрнаест година, према којима је искључена могућност изрицања кривичних санкција, док се у члану 3. понавља претходно наведене категорије малолетника, Када се рачунају године старости узимају се „у обзир дан, месец и година рођења неког лица, као и дан, месец и година када је предузео радњу дела, при чему се одређени број година старости једног лица навршава

протеком оног дана последње године која по свом броју одговара дану његовог рођења“.

4. НОРМАТИВНИ ОКВИР

Положај малолетника у прекршајном поступку није регулисан посебним законом, већ одредбама Закона о прекршајима. Одредбе које се односе на малолетнике у Закону о прекршајима саджане су у материјалноправним одредбама, у глави VI која је насловљена под насловом „Одредбе о малолетницима“, од члана 71. до члана 83. и у процесноправним одредбама у глави XXXIII која је насловљена као „Поступак према малолетницима“ од члана 291. до члана 300. На малолетнике се примењују и остале одредбе Закона о прекршајима ако нису у супротности са посебним одредбама за малолетнике.

Законом о прекршајима уређено је питање одговорности млађих и старијих малолетника, одговорност родитеља, усвојитеља, старатеља или хранитеља детета и малолетника, прекршајних санкција према малолетницима, дејства пунолетства као и поступака који се воде према малолетницима.

С обзиром да је одредбом члана 291. став 2. Закона о прекршајима прописано да, ако другачије није прописано овим законом, у прекршајном поступку према малолетнику сходно се примењују одредбе Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, наведени закон је од значаја за малолетне учиниоце прекршаја.

Кривично правни статус малолетника дефинисан је Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица који је ступио на снагу 2006. године. Овим законом по први пут постављени су темељи система малолетничког правосуђа у Републици Србији и дефинисан је статус који малолетни учиниоци кривичних дела имају у нашој земљи.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица садржи пет целина и то основне одредбе, кривичноправне одредбе о малолетницима, примена васпитних налога и извршење кривичних санкција, посебне одредбе о заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку, казнене одредбе и прелазне и завршене одредбе.

У наведеним законима уведен је термин „према малолетнику“ уместо „против малолетника“, а током поступка и приликом израде судских одлука не користи се термин „окривљени“.

Сврха, односно циљ кривичноправних мера и прекршајних санкција је реинтеграција малолетника у друштвену зајединицу. И међународна заједница овом проблему посвећује изузетну пажњу. Доносе се упутства која обавезују државе потписнице на њихову имплементацију, јер је добробит малолетника основни циљ сваког друштва. Посебно су значајни:

Конвенција УН о правима детета (Њујорк 1989) у чијој преамбули стоји да је детету с обзиром на његову физичку и одговарајућу правну заштиту, потребна посебна брига која укључује и одговарајућу правну заштиту како пре тако и после рођења. Конвенција о правима детета – обавезује стране уговорнице да предузимају мере неопходне за обезбеђивање редовног похађања школе малолетника, смањење одсуствовања из школе, подстицање деце на образовање, да образовање буде усмере на развој личности детета, његовог талента, способности како менталних тако и физичких, да код деце развијају поштовање других, поштовање разлика на свим нивоима, националним, верским и другим основама.

Поред Конвенције од значаја су и стандардна минимална правила за малолетничко правосуђе или Пекиншка правила која су донета 1985.године, која заправо представљају смернице којима треба да се руководи малолетничко правосуђе. Правила су била усвојена пре него што је усвојена Конвенција о правима детета, тако да су утицала на формулисање основних стандарда малолетничког правосуђа, који су потом унети у Конвенцију. Пекиншка правила наглашавају добробит детета и принцип пропорционалности налажући државним органима да при разматрању сваког конкретног случаја узимају у обзир специфичне околности везане за дете и природу извршеног дела.

Подељена су у шест делова од којих се у првом одређују принципи малолетничког правосуђа, други се односи на истрагу и кривично гоњење, трећи на суђење и одлучивање, четврти промовише ванинституционалне мере за малолетне преступнике, пети одређује минималне стандарде у случају смештаја детета у институцију, а шести садржи смернице за спровођење истраживања, планирања, утврђивања политике и евалуацију.

Такође треба напоменути и значај Ријадских смерница које су усвојене 1990.године а односе се на превенцију малолетничке деликвенције као и Токијска правила усвојена 1990. године.

Из наведених међународних докумената произилази да се према малолетницима који долазе у контакт са судом, на првом месту мора имати у виду њихов узраст, зрелост и да са њима треба поступати јако обазриво и то на начин који ће у најмањој могућој мери утицати на правилан развој малолетника.

5. ПООСТУПАК ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА

Законом о прекршајима није предвиђена посебна месна надлежност за малолетнике већ се примењује одредба члана 103. којом је прописно да је за вођење прекршајног поступка у првом степену месно надлежан суд на чијем подручју је прекршај учињен или покушан.

Уколико није познато место извршења прекршаја, месно је надлежан суд на чијем подручју малолетник има пребивалиште или боравиште, а ако нису познати ни место извршења прекршаја ни пребивалиште или боравиште

малолетника, надлежан је суд на чијем се подручју малолетник пронађе, ухвати или се сам пријави.

Што се тиче стварне надлежности, у првом степену за суђење малолетницима у прекршајном поступку надлежан је прекршајни суд. У другом степену, надлежан је Прекршајни апелациони суд. Овде треба напоменути да је за вођење прекршајног поступка важна одредба члана 44. став 1 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, која прописује да судија за малолетнике мора бити лице које је стекло посебна знања из области права децета и преступништва младих, која се сходно примењује и на прекршајни поступак према малолетницима, односно на првостепену судије, тако и на судије које суде у другостепену прекршајном поступку.

Због значаја који има, поступак према малолетницима је хитан. Примарни циљ ове одредбе јесте превенција и надзор над малолетником. Са друге стране, важно је истаћи да хитност не сме да утиче на свестрано разјашњење правне ствари.

Законом је прописано да се малолетник позива преко родитеља, односно законског заступника, осим ако то није могуће због потребе да се хитно поступа или из других оправданих разлога. Ако се малолетник не позива преко родитеља односно законског заступника, суд који води поступак обавестиће их о покретању поступка.

Циљ прописивања оваквог начина позивања малолетника јесте упознавање родитеља или законског заступника са поступком који је покренут према малолетнику и њихово укључивање у исти. Поред наведеног, на овај начин наведеним лицима омогућава се да остварују своје право да се упознају са током поступка, да дају сугестије и указују на чињенице и доказе који су важни за доношење правилне одлуке.

Није дозвољено достављање одлука и других писмена преко огласне табле на који начин се штити и начело тајности поступка према малолетницима јер је чланом 300. Закона о прекршајима прописано да је јавност у поступку према малолетницима искључена, а стављањем писмена на огласну таблу суда ово начело би било повређено, јер би јавност била у могућности да се упозна са чињеницом да се према малолетнику води поступак.

Закон о прекршајима не искључује могућност довођења, привођења и задржавања малолетника, али треба имати у виду одредбу члана 54. став 2 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица којом је прописано да када се малолетник доводи ту меру спроводе службена лица органа унутрашњих послова у цивилној одећи, водећи рачуна да то чине на неупадљив начин. Уколико се догоди да је малолетник који је под утицајем алкохола или других психоактивних супстанци затечен у вршењу прекршаја, судија ће обавестити чланове породице малолетника или друга лица која су задужена да се старају о малолетнику.

Приликом саслушања малолетника суд мора да поступа веома обазриво јер сам долазак у суд за малолетника може да представља велики стрес који у

каснијем периоду може негативно да делује на њега. Из тог разлога, потребно је да суд изврши процену о каквој се личности ради.

Када се малолетна лица појављују као сведоци, Закон о прекршајима прописује да малолетно лице које с обзиром на узраст и душевну развијеност није способно да схвати значај права да не мора да сведочи, не може се саслушати као сведок, осим ако то сам окривљени захтева. Закон предвиђа исти начин позивања малолетних сведока као и малолетних учиниоца прекршаја.

Још једно важно питање тиче се спајања и раздвајања поступка када је малолетно лице учествовало у извршењу прекршаја заједно са пунолетним лицем. Наиме, закон прописује да се поступак према малолетнику може раздвојити, али и да се може спојити уколико је то потребно за свестрано разрешење ствари. Против решења о спајању и раздвајању поступака није дозвољена жалба.

Важну улогу у поступцима који се воде према малолетницима имају родитељи односно други законски заступници као и орган старатељства, имајући у виду душевну зрелост малолетника. Из тог разлога закон предвиђа да исти имају право да буду упознати са током поступка и да указују на чињенице и доказе који су од значаја за доношење правилне одлуке.

Закон о прекршајима у члану 297. прописује поступак, односно садржи институт нецелисходности вођења поступка. Исти институт познаје и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица. Примена овог института зависи од природе прекршаја и околности под којима је прекршај извршен, од ранијег живота малолетника и његових личних својстава. Суд ће решењем, у чијем ће образложењу навести разлоге, обуставити прекршајни поступак, а о учињеном прекршају обавестиће родитеље, односно старатеље или усвојитеље малолетника, као и орган старатељства, како би предузели мере у оквиру њихових овлашћења.

Ова законска одредба указује у којој мери је поступак према малолетницима, учиниоцу прекршаја, посебан. Међутим нецелисходност вођења прекршајног поступка била би могућа само ако се спроведе припремни поступак у коме би се тачно утврдило под каквим околностима је прекршај извршен од стране малолетника, каква је природа извршења прекршаја, каква су лична својства малолетника, а да би се то утврдило у припремном поступку мора бити ангажован тим стручњака, јер поступајући судија нити подносилац захтева за покретање прекршајног поступка који доставља доказе на основу којих би се цениле све ове околности, не могу утврдити целисходност поступка. По добијеном захтеву за покретање прекршајног поступка, судија би покренуо прекршајни поступак решењем, а потом тражио мишљење Центра за социјални рад које би углавном садржало социјалну карту малолетникове склоности, породичне прилике и његове интелектуалне могућности са закључком најчешће да треба изрећи укор, због чега су судије примењивале члан 74. и 75. Закона о прекршајима и према слободној оцени изведених доказа изрицале неку од васпитних мера или казну ако је учинилац прекршаја старији

малолетник. Дакле, да би поступајући судија утврдио нецелисходност вођења прекршајног поступка морао би да спроведе припремни поступак, односно да предузима одређене процесне радње, да тражи обавештење од родитеља односно законског заступника малолетника, од других лица и установа, а да би могао да предузима процесне радње морао би да донесе решење о покретању прекршајног поступка, јер нема овлашћење да спроведе истрагу, а уколико предузима процесне радње пре покретања прекршајног поступка чини битну повреду одредаба прекршајног поступка. Да ли ће судија у прекршајном поступку по добијању захтева за покретање прекршајног поступка са прекршајном пријавом или записником о извршеној контроли учесника у саобраћају – возача, као најчешће јединим доказом који прилаже подносилац захтева, моћи правилно да процени да ли је покретање прекршајног поступка нецелисходно. Према Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица нецелисходност покретања кривичног поступка против малолетника утврђује се у припремном поступку, који води судија за малолетнике надлежног суда, а по захтеву за покретање припремног поступка јавног тужиоца за малолетнике.

Дилема би могла произаћи из одредбе члана 49. став 2 и 3 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица која обавезује судију за малолетнике да по службеној дужности, малолетнику постави браниоца уколико то није учинио његов законски заступник, као и да бранилац мора да буде искључиво из реда адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и преступништва малолетника. Из ове законске одредбе такође произилази обавеза судије за малолетнике да не прихвати уредно пуномоћје адвоката који нема таква својства, а кога је ангажовао малолетник или његов законски заступник, иако је он можда дошао до таквих сазнања на неки други начин, а не у Правосудној академији што се свакако може проверити, јер се у поступку по жалби може истицати да је повређено право одбране малолетника, јер није имао браниоца са својством које му је закон налагао, из чега произилази закључак да суд треба доследно да поштује одредбе закона. Прекршајно право није децидирано у том смислу, а постоји дилема да ли и у случају када је подносилац захтева за покретање прекршајног поступка према малолетнику надлежна служба Полицијске управе, интерес малолетника у прекршајном поступку може да заступа само законски заступник (родитељ, старатељ или усвојитељ) или би у том случају морао да буде присутан бранилац за малолетнике поред његовог законског заступника. Закон о прекршајима не садржи одредбу о одређивању браниоца по службеној дужности. Међутим, судска пракса је таква да малолетницима према којима се води прекршајни поступак, суд додељује браниоце по службеној дужности и то су адвокати који поседују сертификате за заступање малолетника.

У поступку који се воде према малолетницима суд доноси одлуке у форми пресуде и решења.

Оно што је карактеристично јесте да се у решењу којим се малолетнику изриче васпитна мера малолетник не оглашава одговорним и не уноси се чињенични опис већ се то наводи у образложењу решења.

Жалбу на пресуду и решење у року од осам дана поред малолетника могу изјавити и лица из члана 259. и лица из члана 297. Закона о прекршајима и закон прописује да се жалба може изјавити и против воље малолетника као и да изјава о одрицању од жалбе нема правно дејство.

У прекршајном поступку предвиђена је могућност изјављивања два ванредна правна лека: захтева за понављање прекршајног поступка и захтева за заштиту законитости.

Суд је дужан да пре изрицања васпитне мере или казне малолетнику, прибави мишљење надлежног органа старатељства (осим ако је у међувремену малолетник постао пунолетан), међутим, ако тражено мишљење не буде достављено у року од 60 дана, суд може малолетнику изрећи укор или новчану казну, на које решење се законодавац одлучио јер се у пракси показало да су органи старатељства били велика препрека брзом окончању поступка према малолетницима. Уколико се догоди да мишљење није достављено суду, приликом изрицања укора или новчане казне суд мора да води рачуна о душевној развијености, осетљивости и личним својствима малолетника.

Све до окончања поступка, сва лица која учествују у поступку дужна су да поступају обзириво, водећи рачуна о душевној развијености, осетљивости и личним својствима малолетника.

С обзиром да Закон о прекршајима не придвиђа изричито забрану доношења одлуке суда без његовог претходног саслушања, препорука је да се примени одредба члана 48. став 1 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица по којој се малолетнику не може судити у одсуству.

Наведено је важно из разлога што суд мора да тражи мишљење органа старатељства, иако оно није обавезујуће, али ако орган старатељства не достави своје мишљење у року од 60 дана од дана пријема захтева, суд може и без мишљења органа старатељства малолетнику да изрекне укор или новчану казну и при томе мора да узме у обзир старост малолетника, степен његовог душевног развоја, психичке карактеристике и мотиве због којих је прекршај учинио, досадашње васпитање, околину и услове под којима је живео, тежину учињеног прекршаја, да ли му је већ пре тога изрицана васпитна мера, као и све околности које утичу на избор васпитне мере којом ће се најбоље постићи сврха преваспитања, а што не може да учини ако претходно није саслушао малолетника.

Уколико би се одлука донела без претходног саслушања малолетника и без мишљења органа старатељства, суд не би могао да наведе све оне околности које је ценио при одлучивању да малолетном учиниоцу прекршаја изрекне баш ту васпитну меру или казну као најцелисходнију.

У поступку према малолетницима увек ће се искључити јавност. Ова законска одредба је јако битна за малолетнике, чак и Устав Републике Србије

у одредбама члана 32. став 3 прописује у којим случајевима може доћи до искључења јавности у судским поступцима, наводећи при томе следеће разлоге за искључење јавности: ради заштите интереса националне безбедности, јавног реда и морала у демократском друштву и ради заштите интереса малолетника или приватности учесника у поступку. Што се тиче јавности током прекршајног поступка, општа јавност је увек искључена, док је страначка и стручна јавност дозвољена. У погледу стручне јавности можемо рећи да Закон и прописује укључивање одређених специјализованих органа у прекршајни поступак- орган старатељства, док учешће других органа који се баве заштитом деце може дозволити. Такође, поред странака у прекршајном поступку учествују родитељи, односно законски заступници малолетника и може се рећи да они имају улогу „специфичне странке“ у прекршајном поступку, обзиром да имају одређена процесна овлашћења.

Малолетник као учинилац прекршаја из области јавног реда и мира ретко се јавља као појединац, углавном прекршај врше у групи јер су то претежно туче на јавним местима до којих долази врло често из баналних разлога, када се има потреба доказивања пред другим и реагује на друштвено неприхватљив начин. Групно вршење прекршаја од стране малолетника је посебан вид преступничког понашања младих које је у градовима уско повезано са урбанизацијом и свим негативним последицама које она доноси. Између различитих група долази до обрачуна, односно туча у којима се употребљава хладно па и ватрено оружје. Деликвентну групу од неделиквентне разликује агресивност, дух солидарности и испољавање непријатељства према средини, а девијантност се испољава у прекорачењу граница допуштеног.

6. МАЛОЛЕТНИК КАО ЖРТВА

У прекршајном праву малолетник као жртва није сагледан, док Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица уводи посебне одредбе о заштити малолетних лица као оштећених, што је разумљиво с обзиром на чињеницу да се у извршењу многих кривичних дела као оштећени јавља малолетник. То су отмица, силовање, тешка телесна повреда, обљуба над дететом, недозвољене полне радње, запуштање и злостављање малолетног лица, породично насиље и друга. Уопштено посматрано, циљ сваке државе је да извршиоца противправне радње приведе и казни га, тако да се на жртву заборавља што је била одлика раније правне регулативе. Међутим данас се жртви посвећује посебна пажња па је тако жртва предмет интересовања посебне науке – виктимологије. У прекршајном поступку малолетник као жртва углавном се јавља код прекршаја из области јавног реда и мира извршених на јавном месту: туча, претња, дрско и безобзирно понашање, када је истовремено и оштећени. Овде имамо специфичну ситуацију да подносилац прекршајне пријаве, полицајац који интервенише, поднесе прекршајну пријаву свим учесницима туче, те се

неретко дешава да судија у прекршајном поступку утврди ко је извршилац прекршаја а ко жртва.

7. ОДГОВОРНОСТ РОДИТЕЉА, УСВОЈИОЦА, СТАРАТЕЉА ИЛИ ХРАНИТЕЉА ДЕТЕТА И МАЛОЛЕТНИКА

Физичко лице одговара за прекршај који му се може приписати у кривицу зато што је било урачуњљиво и учинило прекршај са умишљајем или из нехата а било је свесно или је било дужно и могло бити свесно да је такав поступак забрањен. (члан 18. Закона о прекршајима).

Приликом утврђивања да ли је неко дело прекршајно дело у случају да је извршилац лице млађе од четрнаест година, долазимо до закључка да код деце недостаје управо кривица као субјективни елемент прекршајног дела из разлога јер нису старосно досегла неопходни степен зрелости. Како бисмо разумели неспособност детета да сноси кривицу за своје поступке, осврнућемо се и на саме елементе кривице. Елементи кривице јесу урачуњљивост, умишљај (или нехат када је то законом предвиђено) и свесност забрањености свог дела, тако да се код деце ни не приступа утврђивању постојања кривице већ се њихова неспособност за сношење кривице претпоставља.

Тако професор М. Шкулић наводи: „Код таквих учинилаца једноставно недостаје одређени узраст као потпуно објективна чињеница коју уопште није потребно вредновати и објашњавати на било који начин у квалитативном смислу. Реч је о чисто објективном и квантитативном критеријуму. Лице које у време извршења дела није имало четрнаест година може бити индивидуално изузетно зрело и интелигентно, испуњавати све потребне услове који се формално односе на интелектуалну и волунтативну способност, али оно никако не може бити криво, јер једноставно нема одговарајућу старосну доб.“ Закон о прекршајима дакле прописује да се прекршајни поступак не може водити против лица које није навршило четрнаест година (члан 71. ст. 1 Закона о прекршајима). Међутим, питање способности за сношење кривице лица млађих од четрнаест година ослања се на елементарну конструкцију самог бића прекршајног дела.

Из наведеног произилази да у прекршајном смислу „дете не може бити криво“, али уколико је дете учинило прекршај због пропуштања дужног надзора родитеља, усвојитеља, старатеља, односно хранитеља, а ова лица су била у могућности да такав надзор врше, родитељи, усвојитељ, старатељ односно хранитељ казниће се за прекршај као да су га сами учинили.

(пример из праксе: Детету је за време школског часа наставник физичког пронашао нож у чарапи, након чега је он одмах обавестио полицију. Дечак има 11 година и његов отац је у прекршајном поступку оглашен одговорним за прекршај из чл. 48. ст. 1. тач. 4 Закона о оружју и муницији у вези члан 72. Закона о прекршајима јер је у току поступка утврђено да је дете учинило прекршај због пропуштања надзора од стране родитеља).

Дакле у прекршајном поступку, према малолетнику који у време када је учинио прекршај није навршио четрнаест година не може се водити прекршајни поступак (члан 71. ст. 1 Закона о прекршајима), те уколико се у току поступка утврди да малолетник у време извршења прекршаја није имао навршених четрнаест година, прекршајни поступак ће се обуставити (члан 299. Закона о прекршајима). За разлику од кривичног законодавства, Законом о прекршајима регулисана је родитељска одговорност, односно одговорност усвојитеља или старатеља детета за прекршај (члан 72. Закона о прекршајима). У ставу 1. наведеног члана, предвиђено је да ће се, када је дете учинило прекршај (особа до четрнаест година у смислу Закона о прекршајима) због пропуштања дужност и надзора родитеља, усвојитеља односно старатеља, а ова лица су била у могућности да такав надзор врше, родитељ, усвојитељ односно старатељ детета, казнити за прекршај као да су га сами учинили. Могућност вршења родитељске, усвојитељске, односно старатељске дужности утврђује се у сваком конкретном случају. У теорији има мишљења да овакав начин уређивања прекршајне одговорности родитеља за прекршаје које учини њихове дете јесте, заправо, објективна прекршајна одговорност, јер се одговорност заснива „на чињеници да се родитељ не кажњава за прекршај пропуштања дужног надзора већ се кажњава као да је сам учинио прекршај“. У овом случају за одговорност ових побројаних лица није потребно да је та одговорност прописана Законима у којима је та деликтна радња прописана као конкретан прекршај.

Такође, Законом о прекршајима (члан 72.ст.2) је предвиђено да се законом може прописати да ће за прекршај који је учинио малолетник одговарати и родитељи, усвојитељ, старатељ, односно хранитељ малолетника старог од навршених четрнаест до навршених осамнаест година, ако је учињени прекршај последица пропуштања дужног надзора над малолетником, а били су у могућности да такав надзор врше. Ова одговорност мора бити посебно предвиђена у Законима којима је прописан конкретан прекршај. У овом случају одступа се од начела кривице (индивидуалне субјективне одговорности), јер се за прекршај поред малолетника као активног и одговорног субјекта прекршаја кажњавају и његови родитељи, усвојитељ, старатељ односно хранилац. Иначе, осим родитеља, усвојитеља, старатеља или хранитеља, законом се може прописати да ће за прекршај малолетника одговарати и друга лица за која је прописана обавеза вршења надзора над малолетником који је учинио прекршај -школа, интернат, одмаралиште,...(члан 72. ст. 3 Закона о прекршајима). Такође, ова одговорност мора посебно бити предвиђена у Законима којима је прописан конкретан прекршај.

8. ПРЕКРШАЈНЕ САНКЦИЈЕ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА

Законодавац приликом одређивања прекршајних санкција руководио се тиме шта је у најбољем интересу малолетника, па је направио разлику у погледу узраста на тај начин што је одредбама члана 73. Закона о прекршајима

утврдио да се према малолетнику који у време извршења прекршаја има навршених четрнаест година, а није навршио шеснаест година могу изрећи само васпитне мере због учињеног прекршаја, а старијем малолетнику односно оном који је у време извршења прекршаја навршио шеснаест а није навршио осамнаест година може се изрећи како васпитна мера, тако и казни поени или казна. Оно што је специфично за малетнике у односу на пунолетна лица, у прекршајном поступку малолетнику само суд може изрећи васпитну меру, заштитну меру, новчану казну, казнене поене, казну малетничког затвора, док пунолетним лицима новчану казну може изрећи и овлашћени орган путем прекршајног налога.

Врсте прекршајних санкција према малолетницима су:

1. Мере упозорења и усмеравања: укор и посебне обавезе
2. Мере појачаног надзора

Мере упозорења и усмеравања изричу се кад је таквим мерама потребно утицати на личност малолетника и његово понашање и када су оне довољне да се постигне сврха ових мера.

Мере појачаног надзора се изричу кад се за васпитање и надзор малолетника треба трајније васпитне мере уз одговарајући стручни надзор.

Пракса је показала да се укор изриче малолетнику који први пут чини прекршај и према коме није потребно предузети трајније васпитне мере, а то се може закључити на основу његовог држања, кајања за учињени прекршај и обећања да убудуће неће чинити прекршаје, а које малолетник даје пред судом и центром за социјални рад. При изрицању укора малолетнику ће се указати на друштвену неприхватљивост његовог поступка те да уколико поново учини прекршај, могућност изрицања и друге васпитне мере.

(Пример из праксе: Малолетнику је суд изрекао укор због прекршаја из чл. 90б Закона о безбедности саобраћаја јер је управљао возилом чија снага прелази 80 kw, а да је притом изразио кајање, спремност да убудуће не чини прекршаје, да се први пут налази пред прекршајним судом).

Треба имати у виду да се ова васпитна мера изриче малолетном учиниоцу прекршаја који је у стању да схвати значај својих поступка и који показује спремност да у будуће не врши прекршаје.

Посебне обавезе које су предвиђене одредбама члана 76. Закона о прекрашјама прекршајни суд изриче у ситуацијама када процени да ће одређеним захтевима и забранама утицати на малолетника и његово понашање. Прекршајни суд може изрећи једну или више обавеза при чему обавезе подразумевају:

1. Извињење оштећеном
2. Да у оквиру својих могућности, поправи или надокнади штету коју је проузроковао
3. Да не посећује одређена места и избегава друштво одређених лица која на њега негативно утичу
4. Да се подвргне одвикавању и лечењу од зависности од алкохола и других психоактивних супстанци

5. Да се ради учења или провере знања саобраћајних прописа упуту у надлежну установу за оспособљавање возача
6. Да се без накнаде укључи у рад хуманитарних организација или у послове еколошког, социјалног или локалног значаја
7. Да се укључи у рад спортских и других секција у школи уз педагошки надзор наставника.

С обзиром да се ради о малолетним лицима ове обавезе не могу трајати дуже од шест месеци и приликом изрицања истих не смеју ометати малолетничково школовање или запослење. Суд ће одредити висину, облике и начин поправљања штете, при чему лични рад малолетника на порављању штете може трајати најдуже до 20 часова у периоду од месец дана и мора бити тако распоређен да не смета редовном школовању или запослењу малолетника. Суд ће приликом изрицања посебних обавеза упозорити малолетника да се због неиспуњења одређених обавеза могу заменити другом обавезом или васпитном мером. Напред наведене обавезе спроводе се уз надзор органа надлежног за послове старатељства који о извршењу обавеза обавештава суд.

Мере појачаног надзора изричу се ако је потребно да се према малолетнику изврши трајнија мера васпитања.

Меру појачаног надзора од стране родитеља, усвојитеља или старатеља суд ће изрећи ако родитељи, усвојитељ или старатељ пропусти да врше потребну бригу и надзор над малолетником, а у могућности су да овакав надзор врше и то се од њих може с основом очекивати, које могу трајати најмање три месеца, а најдуже једну годину.

Ако родитељ, усвојитељ или старатељ не могу вршити појачани надзор, малолетнику ће се изрећи појачан надзор органа старатељства, које такође могу трајати најмање три месеца, а најдуже једну годину.

Суд ће се приликом изрицања мера упозорења и усмеравања и мера појачаног надзора узети у обзир старост малолетника, степен душевног развоја, психичке карактеристике и мотиве због којих је учинио прекршај, досадашње васпитање, околина и услови под којима је живео, тежина прекршаја, да ли му је раније била изречена васпитна мера. Суд ће по службеној дужности прибавити мишљење органа старатељства и изводити доказе како би се утврдиле околности због којих је дошло до учињеног прекршаја код малолетника. Стручан тим надлежног старатељства утврђује околности у којима малолетник живи, његове склоности, интелектуалне могућности, породичне прилике, да ли је породица потпуна или није, да ли је функционална или је оптерећена конфликтима и како се то одражава на малолетника. Суд ће такође ради утврђивања напред наведених околности саслушати родитеље, усвојитеља малолетника, његовог старатеља и друга лица која могу пружити потребне податке. Циљ утврђивања напред наведених околности је управо индивидуализација изречене мере према малолетнику обзиром да иста васпитна мера се не може примењивати према свим малолетним учиниоцима прекршаја, јер да би се изрекла адекватна мера морају

се ценити све околности које су прописане одредбама чл.78 Закона о прекршајима.

Како би се заштитили интереси малолетног учиниоца прекршаја Закон о прекршајима у члану 79. прописује да уколико се после доношења одлуке којом је изречена васпитна мера појаве околности којих није било у време доношења одлуке или се за њих није знало, а оне би биле од утицаја на доношење одлуке, извршење изречене мере може се обуставити или се изречена мера може заменити другом васпитном мером, док одредбама члана 80. Закона о прекршајима прописује - уколико је од од правноснажности одлуке којом је изречена нека од васпитних мера или посебних обавеза протекло више од шест месеци, а извршење није ни започето, суд ће поново одлучити о потреби да се изврши изречена мера или посебна обавеза или да се замени неком другом васпитном мером или посебном обавезом.

Битно је напоменути да приликом изрицања малолетнику васпитне мере или мере појачаног надзора, суд ће посебно водити рачуна да напред наведене прекршајне санкције буду прилагођене малолетнику, узимајући у обзир његову спремност да сарађује у њиховој примени.

Старијем малолетнику може се изрећи казна ако је у време када је учинио прекршај према својој душевној развијености могао схватити значај своје радње и управљати својим поступцима и ако због тежих последица прекршаја или већег степена кривице не би било оправдано применити васпитну меру.

Казна малолетничког затвора се може изрећи изузетно при чему се мора имати у виду природа прекршаја, личне особине и понашање малолетника.

- Казна малолетничког затвора која се изрекне старијем малолетнику не може бити дужа од 30 дана. Одредбама Закона о прекршајима није прописано за које прекршаје малолетном лицу се може изрећи казна малолетничког затвора. Суд одлучује о казни малолетничког затвора у сваком појединачном случају, притом узима у обзир налаз и миљење Центра за социјални рад, обавезно саслушава малолетника уз присуство родитеља или законског заступника. Малолетнику се казна затвора изриче углавном за теже прекршаје као што је на пример прекршај из чл. 329. ст. 1. Закона о безбедности саобраћаја на путевима, због прекршаја из чл. 330. ст. 1. тач. 4. истог Закона, због прекршаја из чл. 48. ст. 1. тач. 4 Закона о оружју и муницији посебно ако је у претходне четири године правноснажно кажњавани за прекршаје из области безбедности јавног саобраћаја или Закона о оружју и муницији и Закона о јавном реда и миру.

Прекршајни суд је обавезан да орган старатељства надлежан према пребивалишту малолетника обавести о изреченој васпитној мери или казни малолетном учиниоцу прекршаја.

Треба напоменути да ако је малолетник учинио више прекршаја у стицају, суд ће при избору васпитних мера јединствено ценити све прекршаје и изрећи само једну меру. Ако суд за неки од прекршаја утврди казну а за друге

прекршаје васпитне мере, изрећи ће само казну. На наведени начин суд ће поступити ако се после изречене васпитне мере односно казне утврди да је малолетник пре или после њеног изрицања учинио прекршај. Дакле, ако је малолетник учинио више прекршаја не утврђују се васпитне мере за сваки прекршај већ се изриче једна васпитна мера.

Ако је малолетни учинилац прекршаја пре или у току прекршајног поступка постао пунолетан, примењиваће се одредбе о малолетницима, осим одредаба о васпитним мерама. Дакле, малолетнику који постао пунолетан суд неће моћи изрећи укор, посебне обавезе и мере појачаног надзора. Суд може изрећи казну, а такође може изрећи и опомену.

Ако је малолетник постао пунолетан после доношења одлуке којом је изречена васпитна мера, обуствља се извршење те мере.

Ако је због природе прекршаја то неопходно, заштитна мера се може изрећи малолетнику уз васпитну меру или казну. Овај став је новина, а условљен је чињеницом да старији малолетник са навршених 17 година живота стиче право на полагање возачког испита и добијање возачке дозволе, када као учесник у саобраћају може да буде оглашен одговорним за учињен саобраћајни прекршај за који су кумулативно уз казну прописани казни поени и заштитна мера забрана управљања моторним возилом. Ако је малолетник учинио неки прекршај из области јавног реда и мира и при том користио неки предмет (нож, бејзбол палицу,...) изрећи ће се уз меру или казну и заштитна мера дзумања предмета прекршаја, јер је иста као обавезна прописана одредбама члана 20. Закона о јавном реду и миру.

Када су у питању царински прекршаји у пракси је постајала дилема да ли се према малолетнику може покренути прекршајни поступак за царински прекршај. Ова дилема решена је 2019. године када је сајту прекршајног Прекршајног апелационог суда објављено правно мишљење које гласи да малолетно лице може да одговара за царинске прекршаје.

9. ОСТАЛЕ ОДРЕДБЕ ЗАКОНА О ПРЕКРШАЈИМА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА МАЛОЛЕТНИКЕ

Напоменули смо да се одредбе које се односе на малолетнике у Закону о прекршајима су садржане су у материјалноправним одредбама и глави VI која је насловљена под насловом „Одредбе о малолетницима“, члан 71. до члана 83. и процесноправним одредбама у глави XXXIII који је насловљен као „Поступак према малолетницима члан 291. до члана 300.

Међутим Закон о прекршајима осим напред наведених одредби које регулишу поступак према малолетницима, регулише положај малолетнике и у следећим одредбама:

Замена новчане казне, казном затвора не може се одредити за новчане казне изречене према малолетницима (члан 41. став. 6 ЗОП).

Неплаћена новчана казна изречена према малолетнику принудно ће се наплатити на имовини малотника, његовог родитеља или другог лица задуженог да се о њему стара (члан 41. став 7 ЗОП).

Заштитне мере вршења одређених делатности и јавно објављивање пресуде не могу изрећи малотнику (члан 52. став 3 ЗОП).

Мера задржавања се може изрећи малотетнику само наредбом суда (члан.190 став 5 ЗОП).

Прекршајни налог не може се издати малолетнику (члан 168. став 4 ЗОП).

Малолетно лице које с обзиром на узраст и душевну развијеност није способно да схвати значај права да не мора сведочити, не мора се салушати као сведок, осим ако окривљени то сам захтева (члан. 211. ЗОП).

Малолетно лице који није навршило четрнаест година а које се салушава као сведок не сме суочити са окривљеним и другим сведоцима (члан 215. став 4 ЗОП).

Малолетно лице старије од четранест година које се саслушава као сведок не може се суочити са окривљеним и другим сведоцима уколико је услед природе прекршаја, последица и других околности ово лице посебно осетљиво или се налази и посебно тешком душевном стању(члан 215. став 5. ЗОП).

Одрицање малолетника од права на жалбу нема правно дејство (члан 261. став 3 ЗОП).

10. ЗАКЉУЧАК

Циљ вођења прекршајног поступка према малолетнику јесте његово преваспитавање, а не кажњавање, затим да се изврши надзор над малолетницима, како би се сврха самог поступка остварила првенствено путем изрицања васпитних мера, а да је изрицање новчане казне и казне затвора само изузетак и само онда када је то једини начин да се изврши утицај на малолетника да се клони деликвентног понашања. Изрицање посебних санкција имају за циљ да се утиче на васпитање малолетника и њихову реинтеграцију у друштво.

Закон о прекршајима прописује одређене норме за вођење поступка према малолетницима, са одређеним недостацима, због чега су у примени и одредбе Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

Међутим, неопходно је разграничити ова два закона, јер Закон о прекршајима садржи материјално-правне норме које се односе на малолетнике, (на пример дејство пунолетности), које садржи и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, али које се међусобно разликују, па се поставља питање које одредбе применити у прекршајном поступку према малолетницима. Ради уједначавања судске праксе и једнаког поступања, неопходно је да се измени

нормативни оквир како би се уважиле специфичности како прекршајног поступка, тако и прекршајног поступка према малолетницима и увела јасна процесна правила и надлежност. Дакле, требало би системски уредити област малолетника у прекршајном поступку у предстојећим изменама Закона о прекршајима и Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

Литература

- Закон о безбедности саобраћаја на путевима („Сл.гласник РС“бр.41/09...23/19),
 Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица,
 Службени Гласник РС, бр. 85/2005,
 Закон о прекршајима, Службени гласник РС, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 - одлука УС, 91/2019,
 91/2019,
 Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, Службени лист СФРЈ -
 Међународни уговори, бр. 15/90, Службени лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 4/96,
 2/97,
 Пекиншка правила 1985.године,
 Породични закон, Службени гласник РС, бр.18/2005, 72/2011 – др. закон, 6/2015,
 Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/2006, 115/2021,
 Шкулић М. Специфичности поступања са малолетницима у прекршајном поступку,

CHILDREN AND JUVENILES AS SUBJECTS IN MINORITY PROCEEDINGS

Gorica Sekulić

Leonida Popović

Abstract: *As the number of juveniles who commit misdemeanors increases from year to year, it is necessary to find a mechanism, or rather a way, to reduce this number in the coming period, which can be done through well-designed cooperation between the family, the environment, and the competent authorities (social protection system, police, health, education, and courts). When it comes to juveniles, special attention must be paid to the social conditions and causes that operate in the adolescent period and which, along with the influence of other negative factors, can lead to delinquent behavior. The abstract discusses the concept of "child", the concept of "juvenile", the responsibility of juveniles, and the procedure for juveniles.*

Keywords: *misdemeanor, child, minors, parents, responsibility, educational measures*